

Г.В. Михайлюк

*Київський національний лінгвістичний
університет*

ОСОБЛИВОСТІ ВВЕДЕННЯ НОВОГО ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ НА СЕРЕДНЬОМУ РІВНІ НАВЧАННЯ

Останнім часом вивчення японської мови набуло значного поширення в Україні та світі. Інтерес до вивчення цієї мови зумовлюється багатьма факторами, серед яких, звичайно, своєрідність та неповторність Японії, культурні надбання якої привертають увагу все більшої кількості людей у всьому світі. Як відомо, оволодіння іноземною мовою неможливе без знання та правильного використання граматичних структур даної мови. Граматика – вміння правильно, згідно із законами мови будувати фрази, надфразові єдності та тексти – визначає рівень володіння мовою. Тому навчання граматики іноземної мови є необхідною складовою частиною практичної мети навчання іноземних мов, яка може бути сформульована як “опанування учнями комунікативною компетенцією на рівні, достатньому для іншомовного спілкування у чотирьох видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні та письмі у типових ситуаціях”¹.

Відтак, *предметом* даної статті є визначення особливостей викладання граматики японської мови на середньому рівні навчання. *Актуальність роботи* пояснюється інтересом до вивчення японської мови та пов’язаним з цим усвідомленням важливості правильного формування граматичного механізму мовлення, враховуючи труднощі вивчення даної мови, зумовлені характерними для неї особливостями. *Метою* статті є виявити основні труднощі навчання японської мови та запропонувати найбільш оптимальний, на думку автора, підхід до викладання граматики мови. Основними *завданнями* роботи є: аналіз методичних та лінгвістичних джерел з визначенням можливостей використання різних підходів до вивчення мови; проведення лінгвометодичного зіставлення та аналізу граматичних структур вираження можливості/неможливості японської мови; створення навчально-методичної таблиці для вивчення проаналізованих структур як вираження запропонованого підходу до навчання граматики японської мови.

Навчати граматики іноземної мови – значить формувати в учнів (студентів) граматичні навички мовлення². До поняттєвого визначення граматичної навички причинилося багато вчених-методистів. Але, на наш погляд, найповніше визначення граматичної навички сформулював Є.І.Пассов: “Грамматична навичка є здатність виконувати адекватну мовленнєвій задачі синтезовану дію з виклику граматичної моделі, яка виконується в мовних параметрах і забезпечує ситуативне використання даної моделі як однієї з умов мовленнєвої діяльності”³. Також досить чітко тлумачення граматичної навички навів В.С. Цетлін, охарактеризувавши її як, по-перше, дії з розміщення лексичних одиниць у реченні, з відбору службових слів та часток, з утворення форм значущих слів чи з відбору їх форм з парадигм; а по-друге, як розумові операції, якими керуються учні у ході навчання, оскільки початково вони виконують дії, усвідомлюючи використання нових граматичних структур⁴.

Серед основних властивостей граматичної навички виділяють автоматизованість, стійкість, гнучкість, свідомість та відносну складність⁵. Оволодіння граматичними на-

¹ Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах у структурно-логічних схемах і таблицях: Навчальний посібник / Укладачі С.Ю.Ніколаєва, С.В.Гапонова. – К., 2004. – С.19.

² Панова Л.С. Обучение иностранному языку в школе. – К., 1989. – С.19.

³ Пассов Е.И. Условно-речевые упражнения для формирования грамматических навыков. – М., 1978. – С.23.

⁴ Цетлин В.С. Как обучать грамматически правильной речи // ИЯШ. – 1998. – №1. – С.18.

⁵ Пассов Е.И. Условно-речевые упражнения для формирования грамматических навыков. – М., 1978 – С.8.

вичками, у свою чергу, передбачає, по-перше, вибір структури, необхідної для оформлення думки, та, по-друге, оформлення речення з вибраною структурою, тобто відбору потрібних граматичних флексій, стройових слів, розташування слів у правильному порядку⁶. Приблизно за такою ж самою схемою визначає процес формування граматичної навички і А.А.Миролюбов, виділяючи такі складові операції: виклик моделі, адекватної мовленнєвому завданню мовця в певній ситуації; оформлення мовленнєвої одиниці, якою заповнюється обрана модель, у відповідності з нормами певної мови та певним часовим параметром; оцінка правильності оформлення та адекватності використання мовленнєвої одиниці⁷.

Яким же чином вирішувати це складне завдання формування граматичних навичок і в який спосіб поетапно презентувати нові граматичні явища японської мови? Для вирішення цього питання слід вдатися до аналізу основних умов формування граматичних навичок, різних підходів до навчання граматичного матеріалу, приділяючи особливу увагу систематизації граматичної будови мови. Розглянемо детальніше основні вимоги до творення правил та інструкцій при введенні нових граматичних структур (ГС) для встановлення труднощів, які можуть виникати при вивченні саме японської мови. У цій статті автор не зупиняється детально на комплексі вправ для опрацювання нового граматичного матеріалу, натомість приділяє основну увагу етапу презентації та, відповідно, формі введення нових ГС.

Звернімося насамперед до умов формування граматичних навичок мовлення. На думку Є.І.Пассова, такими виступають: попереднє прослуховування, імітація у мовленні, однотипність фраз, регулярність однотипних фраз, дії за аналогією у мовленнєвих умовах, безпомилковість мовленнєвих дій, різноманітність «обставин» автоматизації та мовленнєвий характер вправ⁸. Розглянемо все зазначене детальніше.

Попереднє прослуховування зумовлене тим фактом, що перша спроба людини сказати щось (при засвоєнні іноземної мови) неможлива, якщо вона попередньо не сприйняла «мовленнєву інформацію» від інших людей. Це ще не аудіювання, це лише прослуховування мовлення, проте якщо воно організоване вірно та учень сприймає до того ж однотипні фрази, це сприяє зародженню динамічного стереотипу та супроводжується внутрішнім промовлянням, що також дає позитивні наслідки у його засвоєнні.

Імітація у мовленні є кроком, з якого починається практичне оволодіння мовленням. При вивченні іноземної мови мається на увазі усвідомлена імітація, яка буде успішнішою, якщо вказати на різницю між оригіналом та висловленням-копією. Ще однією умовою успішного засвоєння нової граматичної структури є не просто імітація у мовленні, а імітація за наявності певної мовленнєвої задачі.

Однотипність фраз, які часто повторюються у мовленні, викликає певну системність у роботі мозку. Коли мозок сприймає сигнал тієї ж якості, то нервові імпульси проходять швидше і фіксуються міцніше.

Регулярність однотипних фраз є компенсацією того, що при вивченні іноземного мовлення людина не отримує тієї кількості фраз, як під час засвоєння рідної мови. Регулярність же надходження до мозку однотипних фраз, їх «неперервність» у часі є необхідною умовою формування навичок.

Дії за аналогією в мовленнєвих умовах можуть відбуватися за аналогією зі зразком, який можна побачити, почути, абстрактно зобразити та розумово уявити. Така послідовність відповідає принципу наростання труднощів, що треба враховувати при організації вправ.

⁶ Панова Л.С. Обучение иностранному языку в школе. – К., 1989. – С.20.

⁷ Общая методика обучения иностранному языку в средней школе / Под ред. А.А.Миролюбова и др. – М., 1967. – С.349.

⁸ Пассов Е.И. Условно-речевые упражнения для формирования грамматических навыков. – М., 1978. – С.10–13.

Безпомилковість мовленнєвих дій передбачає формування відносно безпомилковості у виконанні дії, яка забезпечується за рахунок профілактики помилок. У свою чергу, профілактика досягається шляхом повідомлення правил-інструкцій у процесі автоматизації.

Різноманітність «обставин» автоматизації передбачає, що учень, який оволодів певною граматичною формою, може вживати її у різних ситуаціях мовлення, що передбачає подальше успішне засвоєння матеріалу.

Мовленнєвий характер вправ має на увазі виконання якомога більшої кількості вправ у спілкуванні, комунікації, яка може бути як абсолютно природною (як у комунікативних вправах), так і до певної міри умовною, спеціально організованою (як в умовно-комунікативних вправах).

Усі вищезазначені умови повинні, що є найголовнішим, будуватись на основі певної практичної цілі, яка викликає внутрішнє збудження або мотив висловлення. Мовлення учнів з першого кроку введення нової граматичної структури повинно бути комунікативно спрямованим, мати свою, хоч і віддалену в часі, мету використання у певних ситуаціях мовлення.

Враховуючи умови формування граматичних навичок, існує багато різних підходів до вивчення граматики іноземної мови. Не вдаючись до детального аналізу всіх наявних підходів, зупинимось детальніше на основному – комунікативному – методі, визнаному зараз найоптимальнішим. *Комунікативний підхід* передбачає органічне поєднання свідомих і підсвідомих компонентів у процесі навчання іноземної мови, тобто засвоєння правил оперування іншомовними моделями відбувається одночасно з оволодінням їх комунікативно-мовленнєвою функцією. Цей підхід виробився в результаті методичного осмислення наукових досягнень у галузі лінгвістики – теорії комунікативної лінгвістики, психології та теорії діяльності, що знайшло відображення в роботах з психології та методики навчання іноземних мов (О.О.Леонтьєв, І.О.Зимня, Ю.І.Пассов, С.Ф.Шатілов, Г.В.Рогова та ін.)⁹.

У зарубіжній методиці викладання іноземних мов цей метод також посів одне з чільних місць серед різних підходів. Застосовуючи цей метод при вивченні граматики іноземної мови та спираючись на досвід багатьох зарубіжних дослідників у цій галузі, Тсай-Ю-Чень визначає його як інтегровану теорію комунікативної компетенції, яка може розглядатись як синтез знань граматичних принципів, знань того, як мова використовується у соціальному контексті для представлення комунікативних функцій та знань шляхів, якими впроваджуються комунікативні функції згідно з принципами дискурсу¹⁰. Комунікативний підхід у навчанні граматики передбачає практичне, ситуативне введення нової граматичної структури з подальшим натренованням її у безпосередній комунікації, максимально наближеній до природної.

Формування стійких граматичних навичок передбачає два основні етапи: етап презентації нової ГС та етап автоматизації. У даній роботі ми детальніше зупинимось на етапі презентації, враховуючи вищезазначені умови формування граматичних навичок у рамках комунікативного підходу до вивчення іноземної мови (ІМ).

Введення граматичного явища – виключно важливий етап, від якого залежить успіх формування навичок та який сприяє уникненню типових помилок у мовленні учнів. На цьому етапі передбачають таку послідовність дій:

1. Створення вчителем (викладачем) ситуації чи постановка узагальненого комунікативного завдання, для вирішення якого потрібна дана ГС;
2. Демонстрація вчителем (викладачем) чи диктором ряду ситуативно обумовлених висловлень з визначеною структурою.

⁹ Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів під керівництвом С.Ю.Николаєвої. – К., 2002. – С.39.

¹⁰ Chen T. In Search of an Effective Grammar Teaching Model // Forum. – 1995. – №3. – Vol.33. – P.59–60.

3. Включення учнів (студентів) до творення висловлень з визначеною структурою у запропонованих ситуаціях.

4. Пояснення за допомогою структурно-тематичної таблиці функції і форми розгляданого граматичного явища, а також ознайомлення з інтонацією речення та його структурою.

5. Записування учнями під диктовку вчителя правила-інструкції, формули речення з новою ГС (демонструється на дошці чи плакаті), двох-трьох зразків з підкресленням потрібних елементів.

6. Мовленнєві дії учнів, які спочатку виконуються за вчителем, а потім самостійно з різноманітними опорами¹¹.

Звичайно, не кожна структура потребує при її введенні виконання всіх цих дій. Як виконувати, а які ні – вирішує вчитель (викладач), виходячи зі специфіки граматичного явища та рівня підготовленості учнів (студентів). У цій роботі автор детальніше зупиняється на четвертому та п'ятому етапах введення нової граматичної структури. Враховуючи особливості граматичної будови японської мови та пов'язаних з цим труднощів при її вивченні, які будуть розглянуті нижче, автор пропонує вводити нові ГС за допомогою порівняльних таблиць¹², класифікуючи граматичний матеріал тематично та відповідно до використання у ситуаціях мовлення. Такі таблиці включають у себе і правила-інструкції щодо використання нового явища, і формули його побудови, одночасно наводяться ситуативні приклади. Найголовнішим є те, що всі нові ГС подаються, поступово ускладнюючись, у порівнянні з іншими, вже знайомими учням, ГС. Це допомагає систематизувати вивчений матеріал відповідно до мети та ситуації використання.

Як бачимо, від етапу презентації залежить подальше вміле та вільне володіння граматиною ІМ. Одним з основних компонентів, що сприяють успішному оволодінню новим матеріалом, є правильне подання та пояснення нового граматичного явища. При поясненні доцільно користуватись формулюванням правил (описових чи правил-інструкцій), враховуючи при цьому специфічні вимоги до їх формування. При побудові пояснень у запропонованих таблицях ми коректували свої дії відповідно до таких вимог¹³:

1. *Функціональна спрямованість* правила передбачає здатність показати, для вирішення яких мовленнєвих завдань воно використовується. Наприклад, в японській мові: «Якщо ви бажаєте ввічливо попросити когось зробити щось, використовуйте форму ~てください. Потреба функціональної спрямованості правил виходить з принципу функціональності, одного з визначальних принципів існуючих у наш час навчально-методичних комплексів з іноземних мов.

2. Під *адекватністю* правила розуміється його здатність представити специфічні відмінності одного граматичного явища ІМ від іншого з урахуванням засобу сприйняття об'єктивної дійсності, який є характерним для українських учнів (студентів). Важливо підкреслити у правилі різницю в оцінці одного і того ж явища з точки зору іноземця (особливо японця) та українця. Так, зокрема, в японській мові є структури, які не мають відповідників в українській чи англійській мовах. При поясненні таких явищ треба бути особливо уважними, наприклад: «Якщо є потреба сказати, що дія остаточно завершилась і є її певний результат або дія доходить свого кінця і ось-ось завершиться, використовуємо структуру ~てしまう (не має еквівалента в українській)». При поясненні даної структури, на нашу думку, було б доцільно, використати також часову пряму (або графік), що заощадило б час при поясненні та забезпечило б візуальну підтримку¹⁴.

¹¹ Панова Л.С. Обучение иностранному языку в школе. – К., 1989. – С.29.

¹² Див. додаток №1.

¹³ Мокроусова Г.И. Использование учебных правил при формировании грамматических навыков // Коммуникативность обучения – в практику школы. – М., 1985. – С. 65–66.

¹⁴ In-Service Curriculum and Development Course for English Language Teachers' Trainer's Guide. – К., 2002. – С.159.

3. *Узагальненість* правила передбачає його здатність представити найбільш суттєві та основні несуттєві ознаки граматичного явища при визначальній ролі перших.

4. *Науковість* правила означає необхідність тлумачення того чи іншого граматичного явища на основі найновіших лінгвістичних досліджень ІМ. Правило повинно бути науковим не за способом викладу, а за змістом.

5. *Доступність* правила передбачає ясність, чіткість та зрозумілість формулювання правила. При цьому треба турбуватись про те, щоб таке формулювання було зрозумілим не тільки у рецептивному плані, а й зручним для практичного використання.

6. Під *інструктивністю* правила розуміється стислість формулювання та достатність змісту правила, а також точність та однозначність, які допомагають зняти труднощі при виконанні мовленнєвої дії.

Розглядаючи далі питання про характер правил та пояснень, зауважимо, що вони повинні носити практичний характер та являти собою свого роду правило-інструкцію, яке, за В.С. Цетліним¹⁵, складається з двох частин: вказівки на ситуацію (наприклад, умова, припущення) або значення (наприклад, минулий час, нейтральний стиль мовлення) та вказівки на дію, яку треба зробити (наприклад, щоб виразити минулий час нейтрального стилю, треба замінити закінчення дієслова на закінчення た).

Починати ж роботу над кожною новою граматичною навичкою потрібно не з правила, а з сприйняття учнями на слух мовленнєвих зразків, якими ілюструється використання потрібної форми. З цим погоджується більшість сучасних методистів. Зокрема, ефективність такого методу введення нової ГС підтверджується Н.К.Скляренко¹⁶ та О.М.Ніцецькою¹⁷, які використовували попереднє сприйняття учнями нового граматичного явища на слух через текст-полілог у підручнику англійської мови для середнього ступеня «English through Communication». Учні мають декілька разів повторити сприйняті на слух приклади і тільки після цього записати їх на дошці (чи показати написане раніш) та пояснити, які дії треба зробити для вираження даного значення. Після цього починається виконання вправ усного, а потім письмового характеру.

Окрему увагу на етапі презентації треба приділити систематизації нового та вивченого раніше матеріалу. Досвід використання оперативних правил свідчить, що в ході оволодіння мовленнєвою діяльністю окремі правила узагальнюються та утворюють у свідомості учнів системні уявлення про граматичні явища ІМ¹⁸. Систематизація знань, яка періодично проводиться вчителем (викладачем), допомагає цьому процесу. Так, після засвоєння теперішньо-майбутнього та минулого часів нейтрально-ввічливого та нейтрального стилів японської мови доцільно привести їх у систему. У такому випадку використовуються вже не правила-інструкції, а правила-узагальнення. Порівняльні таблиці, які ми пропонуємо, мають саме мету систематизації граматичного матеріалу, класифікуючи подані ГС за функціональною спрямованістю та належністю до певного рівня володіння японською мовою відповідно до рівнів, визнаних Міністерством освіти Японії (文部省).

Розглянемо тепер усі вищезгадані особливості подання нового граматичного явища під час вивчення японської мови. Як відомо, дана мова не належить до жодної з мовних родин, утворюючи самостійну групу. Цей, а також деякі інші фактори ускладнюють вивчення даної мови. Розглянемо основні труднощі, які виникають при вивченні японської мови. В.В.Голубець у своїй дисертації пропонує сконцентрувати увагу на таких складних моментах, як відмінності граматичної будови усного та писемного мов-

¹⁵ Цетлин В.С. Как обучать грамматически правильной речи // ИЯШ. – 1998. – №1. – С. 19.

¹⁶ Скляренко Н.К. Новая серия навчально-методичних комплексів «English through Communication» (для початкового та середнього ступенів середньої загальноосвітньої школи) // Іноземні мови. – 1995. – №2. – С.6–7.

¹⁷ Ніцецька О.М. Методика навчання граматичному матеріалу на середньому ступені у підручнику «English through Communication» // Іноземні мови. – 1997. – №4. – С.20.

¹⁸ Цетлин В.С. Как обучать грамматически правильной речи // ИЯШ. – 1998. – №1. – С. 19.

лення, складність граматичної системи мови взагалі, яскраво виражені соціо-мовленнєві традиції та явище інтерференції¹⁹. Розглянемо зазначені труднощі детальніше.

1. *Відмінності граматичної будови усного та писемного мовлення.* Японська мова являє собою складний механізм, в якому знайшла відображення багатовікова історія країни, що, звичайно, відобразилося у граматичній будові мови. В ній яскраво виражена відмінність між усним та писемним мовленням. Існують певні правила, за якими формується усне висловлення і які ніяким чином не можна використовувати у письмовому стилі. Крім того, є певні структури, які приєднуються до форм усного мовлення, використовуючись при цьому як в усному, так і в писемному мовленні. Одне і те саме за змістом речення може мати зовсім різні форми в усному мовленні та на письмі. Тому при вивченні нових ГС потрібно багато уваги приділяти цьому аспекту.

2. *Під складністю граматичної системи мови* ми розуміємо наявність не тільки різних стилів мовлення, а й певних граматичних категорій, які не мають еквівалентів в українській, російській чи англійській мовах (наприклад, категорії спонукального стану, спонукально-пасивного стану, видові форми ~ておく、~てしまう тощо), та суворо визначений порядок слів у реченні, зовсім відмінний від звичного нам в українській, російській чи англійській мовах. Так, в українській та російських мовах найчастіше у реченні присудок займає місце на початку речення, слідуючи за підметом. В японській же мові, навпаки, присудок завжди знаходиться на останньому місці у реченні. Розвиваючи цю думку, можна сказати, що таким чином увага співбесідника прикута до змісту мовлення того, хто говорить, до самого кінця висловлення. Наприклад, речення: „Вчора у кафе зустрів друга, який одружився минулого року” японською мовою буде перекладено як “昨日喫茶店で去年結婚した友達を見ました。”. Якщо перекласти дане речення з японської на українську дослівно, вийде: “Вчора у кафе минулого року одружився друга побачив”. Навіть не акцентуючи увагу на невідповідності структур японської та української мов, ми можемо побачити, що присудок в японському реченні знаходиться на останньому місці.

3. *Яскраво виражені соціомовленнєві традиції* країни, як говорилося вище, значно вплинули на граматичну будову мови. Крім зазначених особливостей, характерною рисою японської мови є наявність спеціального мовлення 敬語 (Кейго), яке визначає спілкування, а значить – і використання граматичних явищ відповідно до розподілу соціальних ролей у суспільстві. В залежності від того, хто звертається та до кого, необхідно вибирати різні структури, зміст же самого речення залишиться тим самим.

4. До труднощів у вивченні мови належить також *явище інтерференції*. При оволодінні рідною мовою формування граматичних навичок відбувається само собою, в процесі мовленнєвої практики. У дитини поступово складається система фразових стереотипів (термін Н.І.Жинкіна). При оволодінні рідною мовою такі стереотипи формуються самі собою, при вивченні ж ІМ граматичні навички не можуть сформуватись природним шляхом. Тому потрібно створити спеціальні умови для їх формування. Але при цьому вплив рідної мови буде досить великим. Іноді пояснення рідною мовою є доцільним²⁰, проте часом така практика може призвести до протилежних наслідків. Тому, на нашу думку, необхідно наводити нові ГС у контексті, ситуативно, щоб виробити в учнів мовне чуття.

Звертаючись до класифікації граматичних одиниць японської мови, можна зазначити, що вони класифікуються за належністю до усного чи писемного мовлення, за наявністю чи відсутністю аналогічних структур в українській мові, за наявністю синоні-

¹⁹ Голубець В.В. Використання тестових завдань для навчання студентів мовленнєвих спеціальностей граматично правильного японського мовлення. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата пед. наук. – К, 2003. – С.22.

²⁰ In-Service Curriculum and Development Course for English Language Teachers^ Trainer`s Guide. – К., 2002. – С.157.

мічних та омонімічних структур (дуже подібних за морфологічним та звуковим складом ГС, які мають різне значення)²¹.

Явище синонімії та омонімії серед ГС японської мови є досить поширеним, тому даний аспект виділяється в окрему групу факторів, за якими здійснюється класифікація. Тому на етапі презентації нової ГС необхідно чітко визначити різницю між схожими на перший погляд структурами. Враховуючи зазначені особливості граматичного складу японської мови, ми пропонуємо використовувати навчальні таблиці для вивчення нових граматичних явищ, які автор диференціює за належністю до певного рівня володіння мовою, відповідно до встановлених Міністерством освіти Японії, та за значенням граматичних структур. Так, до окремої групи слід віднести структури, що виражають в японській мові необхідність, зобов'язання (義務を表す言い方), бажання (希望を表す言い方), намір, волевиявлення (意志を表す言い方), пораду (勧告を表す言い方), залучення, вмовляння (勧誘を表す言い方), дозвіл (許可を表す言い方) та інші. Кожна група передбачає вивчення нових граматичних структур блоками, за допомогою пояснювальних таблиць. Матеріал та пояснення у таблицях подаються як у розробці автора, так і з використанням різноманітних посібників та довідників японською мовою²². Таких посібників існує досить велика кількість, проте здебільшого вони використовуються в Японії і, звичайно, без залучення матеріалів української мови. Крім того, з різноманітних пояснень японською мовою автор намагалась обрати найважливіше, зокрема те, що суттєво відрізняє одну структуру від іншої. У таблицях даються пояснення двома мовами, українською та японською, акцентується увага на найскладніших для розуміння моментах, наводяться приклади, де з контексту можна краще зрозуміти значення структури, та, найголовніше, усі структури наводяться поетапно і розділяються в залежності від рівня складності. На думку автора, такі навчальні матеріали можуть стати у пригоді всім, хто викладає або вивчає японську мову.

Таким чином, дослідивши основні аспекти презентації нового граматичного матеріалу в сучасній методиці та особливості граматичної будови японської мови і пов'язані з цим труднощі при вивченні, автор дійшла висновку, що:

1. Навчання граматики ІМ є складним процесом формування іншомовних граматичних навичок, який складається з таких основних етапів: вибір структури, необхідної для оформлення думки та утворення речення з вибраною структурою, тобто відбір потрібних граматичних флексій, службових слів, розташування слів у правильному порядку²³.

2. Основними засобами формування граматичних навичок є: попереднє прослуховування матеріалу, імітація у мовленні, однотипність фраз та регулярність їх повторення, дія за аналогією, «відносна» безпомилковість дій, різноманітні методи вироблення автоматизму та мовленнєвий характер вправ. Введення нового граматичного явища базується на комунікативному підході до вивчення ІМ.

²¹ Голубець В.В. Класифікація граматичних структур японської мови на середньому ступені мовного вищого навчального закладу // Вісник КДЛУ. Серія: педагогіка, психологія. – 2000. – Вип. 3. – С.165–169.

²² При складанні таблиць та вправ використовувались матеріали таких видань: 友松悦子、宮本淳、和栗雅子 “どんな時どう使う日本語表現文型 500” –東京：株式会社アルク、1996.–233 p.; 池松孝子、奥田順子 “「あいうえお」でひく日本語の重要表現文型” –東京：株式会社専門教育出版、1997.–231 p.; 白川博之、庵功雄、高梨信乃、中西久美子、山田敏弘 “中上級を教える人のための日本語文法ハンドブック” –東京：株式会社スリーエーネットワーク、2004.–599 p.; 白川博之、庵功雄、高梨信乃、中西久美子、山田敏弘 “初級を教える人のための日本語文法ハンドブック” –東京：株式会社スリーエーネットワーク、2004–443 p.; 日本語文型辞典・グループ・ジャマシイー東京：くろしお出版、1998.–693 p.; 鈴木 忍、教師用日本語教育ハンドブック 3・文法 1 助詞の問題 1–3. 国際交流基本 日本語国際センター、凡人者、1978. – 265 p.; 阪田 雪子、倉持 保男、教師用日本語教育ハンドブック 4・文法 2 助動詞を中心にして –国際交流基本 日本語国際センター、凡人者、1993. – 231 p.

²³ Панова Л.С. Обучение иностранному языку в школе. – К., 1989. – С.20.

3. На етапі презентації потрібно приділяти увагу формулюванню правил-інструкцій та правил-узагальнень, які повинні будуватись відповідно до таких вимог: функціональна спрямованість, адекватність, науковість, узагальненість, доступність та інструктивність.

4. Зважаючи на особливості граматичної будови японської мови та зумовлені цим труднощі у її вивченні, презентацію нових ГС мови (особливо синонімічних та подібних одна одній) доцільно вводити із використанням допоміжних таблиць, періодично систематизуючи матеріал. Зразок таких таблиць ми пропонуємо у додатку №1 до цієї статті.

Додаток №1.

Вираження можливості/неможливості 可能性/不可能性を表す言い方

Грама- тична струк- тура 構 造	Творення 形成	Значення та використання 内容と用法	Приклади 例文
ことが 出来る	V ₃ ²⁴ +こと が出来 る 読むこと が出来 る 見ること が出来 る すること が出来 る 来るくるこ とが出来 る	<p>Виражає:</p> <p>1)Реальну можливість. Я зміг/можу щось зробити; 実際にある可能性を現す。</p> <p>2)Реальну можливість, яка є логічною та природною за даних обставин, здебільшого про якісь загальновідомі факти чи явища; この事情に自然的な可能性を表す。よく一般的な事についての話に用いられる。</p> <p>3)Завжди із дієсловом する (робити), оскільки форма його пасивного стану не несе на собі значення можливості。 「する」によって表されるわけではない動詞の可能表現として「できる」の用</p>	<p>私は歌を歌うことができません。 Я не вмію співати пісень。</p> <hr/> <p>暗くなると何も見ることが出来ない。 Коли стає темно, нічого не можна побачити。 山田さんはフランス語も話すことができる。 Пан Ямада вміє також розмовляти французькою。</p> <hr/> <p>運転免許証がなければ、車を運転することができない。 Якщо немає прав водія, не зможеш вести машину。 このホテルでは朝7時から食事ができる (←食事する)。 У цьому готелі можна поснідати з 7-ї ранку。 今年はきっと合格できるだろう (←合格する)。 Цього року я, мабуть, точно вже здам іспит。</p>

²⁴ Тут і далі автор використовує умовні скорочення для позначення певних форм дієслова, де перша форма відповідає ~ない形 японської мови, друга – ~ます形, третя – 辞書形、четверта Vれる = 可能を表す形 відповідно до словника граматичних структур японської мови «日本語文型辞典».

		<p>いられることがある。</p> <p>Це найчастіша вживана структура, яка має найбільш узагальнене значення можливості чи здатності: можу щось зробити фізично та тому, що нічого проти цього не маю. Я можу щось зробити, вмію щось робити, маю можливість щось зробити.</p>	
読める - потенційний стан	<p>V₄ дієслів 1-ї дієвідміни+る</p> <p>Дієслова у цій формі відмінюються за другою дієвідміною. Перехідні дієслова або можуть зберігати за собою керування, або втрачати його, тоді об'єкт виражається словом з показником が. 書ける 話せる 待てる</p>	<p>Виражає:</p> <p>1.Потенційну можливість, виконання якої залежить від самої людини: 主体の潜在的な可能性を表す:</p> <p>Фізичну можливість; 自体の可能性;</p> <p>Можливість, обумовлену характером чи звичками виконавця; 主体の性質、習慣が原因である可能せい;</p> <p>2.Можливість, виконання якої супроводжується певною обставиною, як-то: ある事情を基にした可能性を表す。この事情の中には次のはある:</p> <p>Бажання чи намір суб'єкта дії; 主体の意志、欲求;</p> <p>Певні об'єктивні обставини. 客観的な事情。</p> <p>3.Можливість, до якої додається певна оцінка мовцем даної ситуації; 可能性とともに</p>	<p>1.田中さんはピアノを弾けます。 Пан Танака може грати на піаніно。 早く日本語の新聞を読めるようになりたい。 Я хочу навчитись швидко читати газети японською мовою。 宵っぱりなので、どうも朝は早く起きられない。 Темно, і я ніяк не можу прокинутись。 外国人には納豆の食べられない人が多い。 Серед іноземців є багато людей, які не їдять (=не можуть їсти) забагато。</p> <hr/> <p>2.あなたも買いたければ、これはどこでも買えますよ。 Якщо ти також бажаєш купити, то це можна купити де завгодно。 まだ使える電気製品が惜しみもなく捨ててある。 Електричні прилади, які ще можна використовувати, без жалю викидаються。 この先で道が狭くなっていて、大型車は通り抜けられない。 Дорога позаду стала завузкою, і великі машини не можуть проїхати。 3.このきのこは毒があって食べられないと思う。 Я гадаю, що цей гриб отруйний і його не можна їсти。 田中さんにならどんなことでも話せる。 Що стосується пана Танаки, то з ним можна говорити про що завгодно。</p> <hr/>
~れる / られる	<p>V₁+れる/られる</p> <p>読まれる 食べられる 来られる</p>		

		<p>相手の事態の判断が足される；</p> <p>4.Зі словами 「感じる、思う」；</p> <p>「感じる、思う」とともに自分の意見を表現するために；</p> <p>5.Іноді шляхом заміни 「を」 на 「が」 після прямого додатка значення речення з цими структурами набуває дійсного стану.</p> <p>文章の「を」は「が」に変えると時々可能性を表す構造が実際的な動作を表現するようになる。</p>	<p>4.わが子を失った母親の悲しみが痛いほど感じられる。 Я відчуваю біль такої сили, як та мати, що втратила свою дитину. 私には彼がうそをついているように思えてならない。 Не можу повірити, що він бреше.</p> <hr/> <p>5.私も手紙が書かれる。←私も手紙を書かれる。 Я також пишу листа. スミスさんは日本語の新聞が読める。←スミスさんは日本語の新聞を読む。 Пан Сміт читає японську газету.</p>
かねる	V ₂ +かねる 読みかねる 見かねる しかねる 来きかねる	Хоча й намагаюсь зробити (маю намір, бажаю), проте не можу. ~しようと思っても~できない	<p>お金を借りようと思って友達の家まで行ったのだが、お金のことは言い出しかねて、いつものようにおしゃべりだけして帰ってきた。 Маючи намір позичити грошей, я дійшов до дому друга, проте не зміг сказати про гроші та, обмежившись тільки звичайною розмовою, повернувся додому. 申し訳ありませんが、私一人では決めかねますので、会社へ帰って、上司と相談してから、ご返事いたします。 Прошу мені пробачити, але оскільки я не можу сам вирішувати, то дам вам відповідь, повернувшись на фірму та порадившись з начальником. この仕事は一人ではできかねるので、だれかに手伝ってもらいたい。 Оскільки я не можу виконати це сам, то хотілося б скористатись чиясь допомогою.</p>
かねな	V ₂ +かねな	Хвилююсь (є сумніви), щоб хтось не зробив чо-	あの人は口が軽いから、秘密を他

い	い 読みかねない 見かねない しかねない 来 ^き かねない	гось (що може бути зроблено). ~する心配がある	の人に言いかねない。 何か問題があったらしいけど、大丈夫かな。夜もあまり寝ていないようだし、本当に暗い。このままでは自殺しかねない。 В нього, здається, були якісь проблеми, але зараз, напевно, все гаразд, проте і вночі він, здається, практично не спить і ходить якийсь засмучений. Я побоююсь, як би він не наклав на себе руки.
~ない ではい られない	V ₁ +ないで はいられない 読まない ではいられない 見ないで はいられない しないで はいられない 来 ^こ ないで はいられない	Не можу більше терпіти, зроблю напевно, не можу не зробити. がまんできない、どうしても~してしまう	いくら会議中でも、部長の面白い話にはわらわらないではいられなかった。 На кожних зборах я не міг утриматись, щоб не посміятися з приводу висловлювань мого начальника. 不正を見たら注意しないではいられない。 Коли бачиш несправедливість, не можна не звертати на це уваги. 何度も言って約束を守らないので文句を言わないではいられない。 Скільки разів не говорив, а він все одно не дотримувався домовленості, тому я не можу не висловити своє незадоволення.
~よう にも~ V ₁ れない	V ₂ +ようにも+V ₁ +れない 読みようにも読まれない 見ようにも見られない しようにもされない 来 ^き ようにも来 ^こ られない	Незважаючи на те, що промовець хоче щось зробити, він не може через певні обставини. Хочу/ хотів би, та не можу. 意志があるのにそれができない	会社を止めようにも辞められなかった。 Я і хотів звільнитися з фірми, та не зміг. 今日来るはずの宅配便が来ないので、出かけようにも出かけられない。 Оскільки посилка, яку мають доставити додому, не надійшла, то і хотів би я вийти, та не можу. 社員：遅くなってすみません。 課長：遅くなる時は、連絡してくれないと困るよ。 社員：すみません。電車が止まってしまって、連絡しようにもできなかったんです。できない - тут: пассивний стан (する) Робітник фірми: Пробачте за запізнення. Керівник: Мене непокоїть, коли ви запізнюєтесь та не повідомляєте. Робітник: Пробачте. Електричка зупинилась, тому я і хотів повідомити, та не мав можливості.

<p>～ずには はいら れない</p>	<p>V₁+ずには いられ ない 読まず にはい られ ない 見ずは いられ ない せずは いられ ない 来_こずは いられ ない</p>	<p>Не можна (неможливо) не зробити чогось. Про мовець каже про таке ста влення до речей, коли він не може утриматись, щоб не зробити щось, та обов'язково це зробити. ～しないではいられ ない、どうしても～して しまう</p>	<p>映画とはいえ、病気の母親のため に自分の血を、たとえ自分は死ん でもいいからと提供する女の子を 見て、泣かずにいられなかった。 Хоча це тільки фільм, та, побачив ши дівчину, яка пропонувала для хворої матері свою кров, хай би і померти ладна була, неможливо було не заплакати. ダイエットをしているが、ケーキ 屋の前を通ると、買わずにはいら れない。 Хоча я і на дієті, та коли проходжу повз кондитерську, не можу не ку пити тістечка. 彼は、かわいい女の子には電話番 後をきかずにはいられない。 Він не може не спитати номер те лефону у гарненької дівчини.</p>
<p>～わけ にはい か ない、 わけ にも い か ない</p>	<p>V₃+わけに はいか ない 読むわ けには いか ない 見るわ けには いか ない するわ けには いか ない 来る_くわ けには い か ない</p>	<p>Навіть якщо і хочу/хотів би це зробити, не можу робити це внаслідок пев них обставин, яких необ хідно дотримуватись. Не можна, неможливо, не гоже, не слід. ある事柄を表現したいと 思っても、必然的にそれ を表現するのが不可能だ という判断を表す。 ～したくてもできない、 ～しないですますことは できない</p>	<p>今日は試験があるから、熱があっ ても休むわけには行かない。 Оскільки сьогодні іспит, то навіть якби мав температуру, не можна прогуляти. 困った人を見たら、助けないわけ にはいかない。 Коли бачиш людину в розпачі, не можливо не допомогти. 部長の進めだから、この酒を飲ま ないわけにはいかない。 Оскільки цю горілку мені порадив керівник), її не можна не пити.</p>
<p>得る(う る)</p>	<p>V₂+得る 動詞形 відміню ється як діє-слово 2-ї дієвід міни 書きえる/ うる、食 べえる/ うる、し える/ うる、 来える/ うる</p>	<p>Можє бути/буває таке, що. Виражає думку мовця про успіх чи невдачу пев ної справи: чи може це завершитися вдало, чи можливе таке. Ставить питання: чи можна це зробити = чи буде приро дним, нормальним це зробити. У цьому плані дуже схоже на 「ことが できる」. 「得る」-це нова форма старої струк тури 「うる」. 「える」は「うる」の対 応する現代語の形として 用いられる。「ことがで</p>	<p>ふたごの兄弟が同じ日の同じ時刻 に死亡した。そんなこともあり得 るんだ。 Брати-близнюки померли в той са мий час того самого дня. Буває й таке. エー！うっそー！そんなこと。あ る得ないよ。 Що! Брехня! Не може бути! あの時の気持ちは言葉ではうまく 表し得なかった。 Настрій, який був у той час, немож ливо передати словами. 彼のもたらした情報は十分に信頼 しうる。 Інформації, отриманій від нього, можна повністю довіряти.</p>

		きる」とほぼ同じであり、ことの成否についての判断を述べる場合が多いと言う傾向が認められる。	
～っこない	V ₂ +っこない 読みっこない 見っこない しっこない 来 ^き っこない	<p>Виражає припущення мовця щодо неможливості певної дії, засноване на реальних фактах. Оскільки він робив те і те, то він не зробить це, просто тому, що не зможе; або: оскільки є певні обставини, то це не буде так, бо це просто неможливо. Використовується у розмовному мовленні.</p> <p>絶対ない (会話の時に使う)</p>	<p>あんなに遊んでばかりいたら、入学試験にうっかりっこないよ。いつまでも考えが甘いんだから。</p> <p>Якщо тільки розважатися, то він не складе вступних іспитів до інституту. Він завжди такий легковажний.</p> <p>「あいつ、来るかなあ？」</p> <p>「来っこない、来っこない。だって、朝まで飲んでたって言うじゃない。来るわけないよ。」</p> <p>– Той хлопець, чи він прийде?</p> <p>– Ні, ні, не прийде. Якщо навіть припустити, що прийде, то хіба не він казав, що пив до ранку? Він просто не зможе прийти.</p>